

FİKRET TÜRKMEN ARMAĞANI

Editörler:

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Yrd. Doç. Dr. Metin ARIKAN

Düzenleme Kurulu:

Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ
Prof. Dr. Metin EKİCİ
Doç. Dr. Alimcan İNAYET

TÜRK İNANIŞ VE DÜŞÜNÜŞ SİSTEMLERİNDE MEYVE

Mehmet AÇA*

Yaratılış konulu mitlerle kutsal kitapların aktardığı bilgilerden de anlaşılacağı üzere, meyve, yaratılışın gerçekleştiği andan itibaren insan hayatında önemli ve belirleyici bir yere sahip olmuştur. İlk insanların cennetten çıkarılıp dünya üzerine indirilmesine ve dişiye çocuk doğurma vasfının verilmesine neden olan “yasak meyve” (elma, incir, vs.) olgusu, dünya üzerinde yine benzer bir görevle çocuksuzluk ya da kısırlığın ortadan kaldırılabilmesinde; yani, soyun devamlılığında, önemli bir araç olarak nitelendirilmiştir. Yenilen elma ile altında yuvarlanılan elma ağacı, Türk mitolojisindeki Eje’ye doğurma özelliğinin verilmesine ve kişiöğlunun Tanrı katından yeryüzüne inmesine neden olan elmayı ve onun temel fonksiyonunu akla getirmektedir.

“Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve” başlıklı çalışmamızda, çeşitli meyve ağaçlarıyla meyveler etrafından oluşturulan inanma ve pratikler, yaratılış mitleri ve diğer sözlü edebiyat ürünleri (destan, halk hikâyesi, masal, efsane), inanmalar (bereket, nazar, tabu, rüya, vd.), insan hayatının geçiş dönemleri (doğum, vd.) ve sağaltma işlemleri bağlamında tespit edilmeye, üzerlerinde çeşitli yorumlar yapılmaya çalışılacaktır.

A. Yaratılış Mitleri, Destan, Halk Hikâyesi, Masal ve Efsanelerde Meyve (Doğurganlığın Simgesi: Elma, İncir)

W. Radloff’un Altay Türkleri arasından derlediği yaratılış mitinde, Tanrı katında; yani, cennette yaratılan insanların dokuz dallı bir ağacın meyvesinden beslendikleri ifade edilmektedir. Radloff’un derleyip yayımladığı mite göre Tanrı, dalsız budaksız ağacı beğenmez. Dokuz dalının bitmesini, dokuz dalın kökünde de dokuz kişinin türemesini, bu dokuz kişiden de dokuz boyun oluşmasını ister. Burada bulunan insanlar, bu dokuz dallı ağacın meyveleriyle beslenirler. Tanrı, yarattığı insanlara sadece ağacın bir tarafında bulunan beş dalın meyvelerini yemelerine izin verir. Diğer taraftaki dört dala dokunmalarını söyler. Tanrı ile rekabet içinde olan Erlik, insanlara dört daldan meyve yememelerinin sebebini sorar. Onlar da bunun Tanrı buyruğu olduğunu, yılan ile köpeğin de Tanrı tarafından yasak dalların altında nöbet tutmakla görevlendirildiğini söylerler. Erlik, bunları duyduktan sonra Törüngey denilen kişiyi bulur. Ona “Tanrı size yalan söylemiş. Siz bu dört dalın meyvesini de yiyiniz. ” der. Erlik, uyumakta olan bekçi yılanın ağzına girer ve “Bu ağaca çık” der. Yılan, ağaca çıkarak yasak meyveden yer. Oradan geçmekte olan Törüngey ve karısı Eje’ye yasak meyveden yemeleri için tekrar ısrar eder. Törüngey istemez; fakat karısı Eje’ye yasak meyveler çok tatlı gelir, kocasının da tatması için ağzına sürer. O anda ikisinin de tüyleri dökülür, utanırlar. Ağaçların altına saklanırlar. Tanrı, geldiğinde Törüngey ve Eje’ye seslenir. Fakat onlar utandıkları için gelemeyeceklerini söylerler. Yılan, köpek, Törüngey, Eje kabahati hep birbirlerine atarlar. Tanrı yılanı “Şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun öldürsün”; Eje’ye “Yasak meyveyi yedin. Körmös’ün sözüne uydun. Bundan böyle sen gebe olacaksın, çocuk doğuracaksın, doğum sancıları çekeceksin, sonra öleceksin. ” der (İnan 1986: 15–16).

Yaratılış mitinden de anlaşılacağı üzere, Tanrı tarafından yaratılan ilk insanlar, meyveli bir ağaç vasıtasıyla beslenmektedirler. Fakat kendilerine yasaklanan dallardaki meyveleri yiyince Tanrı katından yeryüzüne indirilirler. Ölümsüz iken ölümlü ve hastalıklı birer varlık haline dönüşürler. Dikkatimizi çeken bir başka nokta da, Eje’ye doğurganlık vasfının yasak meyvenin yenilmesinden sonra verilmesidir. Eje, yasağın ihlali nedeniyle doğum yapacak, doğum sancuları çekecektir.

Altay Türkleri arasından derlenen yaratılış mitinin benzerleri, “Kur’an”, “Tevrat” ve “İncil” gibi kutsal kitaplarda da yer almaktadır. Zikredilen kitaplardaki yaratılışla ilgili bölümler, meyvelerinin

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

yenilmesi yasaklanan ağaca (“Bilgi Ağacı”) da yer vermektedirler. “Kur’an”da hurma, zeytin, incir, nar gibi ağaçlardan özellikle söz edilmekle birlikte, yasaklanan meyve ağacının meyvesinin ne olduğu hakkında bilgi verilmemektedir. “Kur’an”daki yasak ağaca “Şecere-i Memnua” ve “Şecere-i Huld” isimleri verilmiştir. “A’raf” suresinde Tanrı, Âdem ile Havva’dan cennette bulunan yiyeceklerden diledikleri gibi yemelerini; fakat, bir ağaca yaklaşmamalarını tembihler. Bu ağaç, “Şecere-i Memnua”dır: (Allah buyurdu ki): “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nida etti. ” (A’raf suresi 21, 22. ayetler).

Bunun üzerine Tanrı, onları cennetten kovar, bir müddet yaşayıp ölecekleri ve sonra tekrar dirilecekleri yeryüzüne indirir (A’raf suresi 23–25. ayetler).

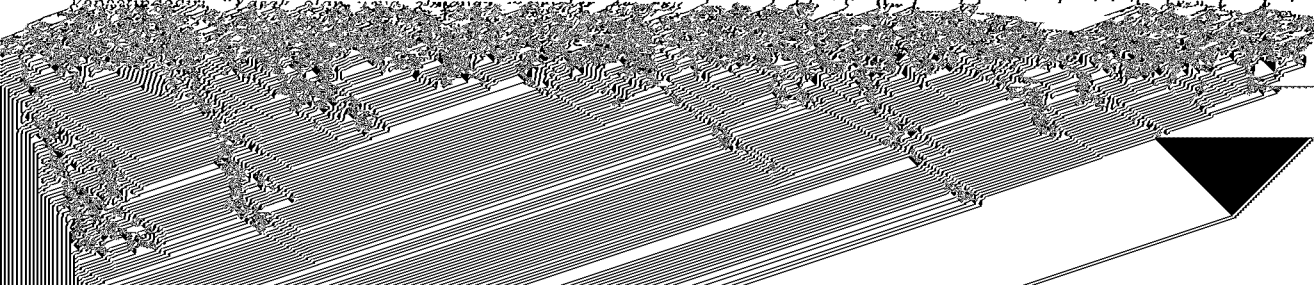
Cennetteki yasak ağaçtan “Taha” suresinde de bahsedilir. Yasak ağaç, bu sefer “Şecere-i Huld” diye adlandırılır. “Ebedi Hayat”, “Çürümez Saltanat Hayatı” anlamlarına gelen ağaç, Âdem ile Havva’ya yasak edilen ağaçtır. Şeytan, onları kandırır, yasak ağacın meyvesini yerler: “Derken şeytan onun aklını karıştırıp “Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez saltanatı göstereyim mi? ” Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Bu suretle Adem Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı. ” (Taha suresi 120–121. ayetler)

Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde de kötülük ruhunu, şeytanı temsil eden yılan, Havva vasıtasıyla Adem’i bilgi ağacının meyvesini yemeğe ikna eder. Mişna (Sanhedrin, 70), iyiyi ve kötüyü bilme ağacının üzüm asması olduğunu söyler. Henok (Enoch) Kitabı (24/2), onu, yedi dağın arasına yerleştirir. Yahudi geleneğinde, yasak meyvenin incir veya buğday olduğuna inanılır (Ergun 2002: 82).

Kimi araştırmacılar, “İncil” ve “Tevrat”ta yer alan ağacın gerçek bir ağaç olmadığını, bir sembol olduğunu ifade etmişlerdir.¹ İskenderiye Yahudiliği ve Philon, yasak ağacın cinsel ilişkiyi ifade ettiği düşüncesindedirler. Bazı kilise çevreleri de bu düşüncede olmakla birlikte, bu görüş çok fazla benimsenmemiştir (Ergun 2002: 82).

Yaratılış mitleriyle kutsal kitaplarda ifadesini bulan ve cennetten çıkarılmaya neden olarak gösterilen yasak ağaçla meyvesinin cinsi gerçekte ne olursa olsun, Türkler arasından derlenen sözlü edebiyat metinlerinde, doğurganlık vasfının kazanılmasına neden olan meyvenin elma olduğuna inanılmıştır. Nitekim aşkın ve üremenin sembolü olan elmanın Türkiye’de ölümün, özellikle de küçük çocukların ölümünün görünür nedeni olarak nitelendirilmesi, “başlangıç”taki dünyaya inişin ve doğurganlığın nedeni olan yasak meyve olgusunun tersine bir süreci başlatması olarak da nitelendirilebilir. Türkler arasındaki elmanın Azrail tarafından özellikle de küçük çocuklara sunulmakta olduğuna dair inanç, çocukla doğum arasındaki bağlantıya farklı bir görevle dikkat çekmesi bakımından ilginçtir: “Aşk habercisi ve üretken güç olan elma, çoğu kez ölümün görünür nedenidir. Türkiye’de ufak çocuklara Azrail tarafından sunulmakta, ayrıca çoğu zaman özverinin de simgesi olmaktadır. Abu Muslim’in bir öyküsü bu konuda çok açık ifadeler kullanmaktadır. Birisi bir elmayı zehirli bir bıçakla

¹ Nitekim Türk yaratılış mitlerini ele alan Bahaeddin Ögel de yaratılış efsanesindeki yasak meyvenin bir sembol olduğunu belirtmektedir. “Yasak ağacının meyvesi, cennet ağacının meyvesi değil, insanın cennete girmesi için gerekli olan şeydir.” (Ögel, 1997, s. 100).

kesmekte ve onu kahramana vermektedir. Fakat kahraman önceden rüyasında uyarıldığından, elmayı veren adama der ki: “ilk önce sen ye” ve böylece katil kendi kazdığı kuyuya düşerek ölür. ” (Roux 1994: 211-212)

Elma, halk inanışlarında zürriyetin sembolü olarak kabul edilmiştir. Doğuramayan kadınlara, tıpkı Eje'nin yasak meyveyi yedikten sonra doğurma vasfını kazanması gibi, kutsal kişilerce verilen elma sayesinde doğurganlık vasfı bahşedilmektedir. Yenilen yasak meyve nedeniyle dişkiye doğurganlık vasfının verilmiş olması inanışı, destan, halk hikâyesi ve masallarda yaygın bir motif halinde varlığını sürdürmüştür. Çocuksuzluğun ortadan kaldırılmasında devreye giren meyve (elma) motifi, mitolojik düşünceyle halk inanışlarının sözlü edebiyattaki yansımalarına önemli bir örnektir.

Destan, halk hikâyesi ve masalarda kahramanlar, genellikle ana ve babalarının ihtiyarlık çağlarında kutlu bir kişi tarafından (Ak sakallı pir, eren, dede, Hızır) verilen elmayı yemelerinden sonra dünyaya gelirler. Kutlu olduğuna inanılan bahadırın adını, yine Tanrı tarafından gönderilen kutsal kişi koyar. Kahramanların bineceği atlar da, kutlu kişinin verdiği elmanın kabuklarını yiyen attan, kahramanla aynı günde doğarlar.

Türk destanlarından “Manas”ta kısırlık ile elma arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu ilişki, Manas'ın doğumunda ortaya çıkmaktadır. Manas doğmadan önce Cakıp Han, çocuğu olmayan karısından yakırmirken Çıyırđı'nın elmalı, kutlu yerlerde yuvarlanmadığından söz etmektedir (İnan 1992: 6).

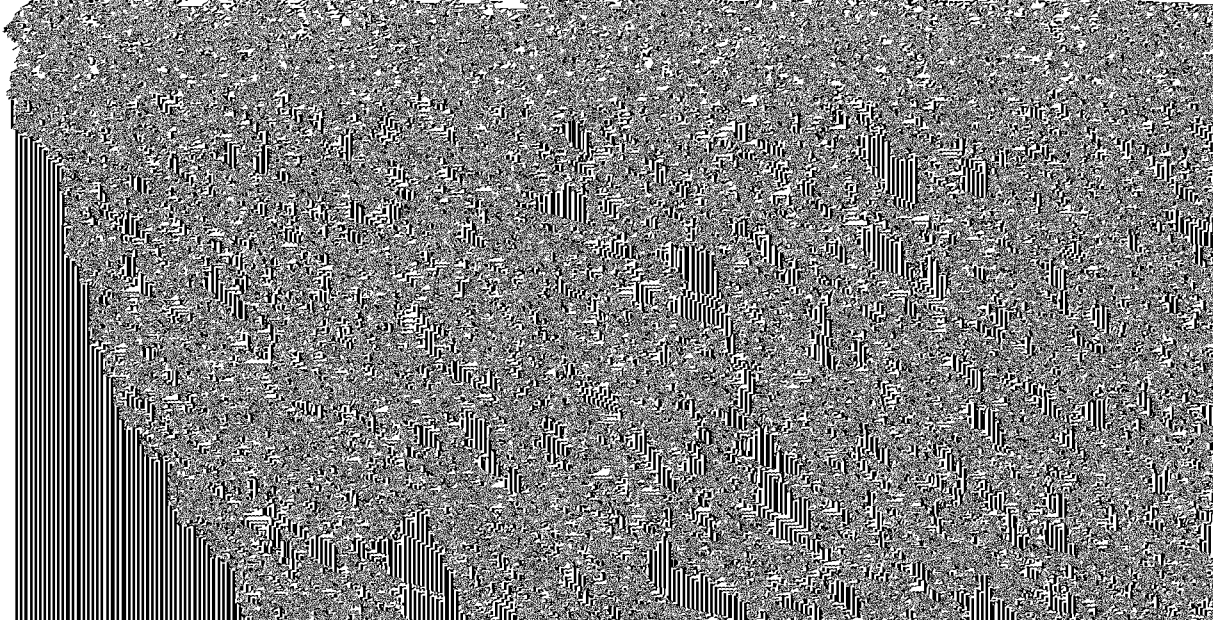
Halk hikâyelerinden “Tahir ile Zühre” de padişahın, yolda rastladığı dervişin verdiği elma sayesinde bir oğlu dünyaya gelir (Türkmen 1983: 179). Derviş, pir ya da ihtiyarın verdiği elma vasıtasıyla gebe kalma motifini, “Kirmanşah”, “Latif Şah”, “Adil Şah”, “Melik Şah ile Güllü Han”, “Şah İsmail”, “Elif ile Mahmut”, “Arzu ile Kamber”, “Asuman ile Zeycan”, “Kerem ile Aslı”, “Varaka ile Gülşah”, “Âşık Garip” gibi hikâyelerde de görebilmekteyiz (Alptekin 1997: 382).

Umay Günay tarafından Elazığ bölgesinden derlenen “Şah İsmail” masalında çocuğu olmayan padişaha derviş, iki elma verir. Birini hanımıyla kendisinin, diğerini de atının yemesini söyler. Bu işlem yerine getirildikten sonra çocuk doğar, at yavrular (Günay 1975: 341).

Saim Sakaoğlu tarafından Gümüşhane ve Bayburt bölgelerinden derlenen “Melikşah” masalında, çocuksuz padişahın Hızır'ın verdiği elma sayesinde bir oğlu dünyaya gelir (Sakaoğlu 2002: 397).

Bilge Seyidoğlu'nun Erzurum bölgesinden derlediği “Topal Leylek” masalında, dervişin verdiği elma ile padişahın kızı olur (Seyidoğlu 1975: 169).

Türkmen, Türkmenlerce yazılan eserlerde, özellikle elmayı kutsal bir meyve olarak gösteren örnekler çoktur.

başında bulunan bir armut ağacının meyvelerinin şifa verici özelliği ile zeytin ağacının Tanrı'ya olan inancından söz edilmektedir.

Kızılıık (Çanakkale)- “İlk çiçek ačan bitki kızılıık olarak bilinir. Şeytan bunu görünce hemen

1) Ağacın Meyve Vermesini (Doğurğanlığını) Etkileyen İnanma ve Pratikler (Ağaç Korkutma, Ağaç Kucaklama)

Ağacın tıpkı bir insan gibi duygularının olduğunu düşünmekten ve ağacın gövdesine çiçeklenip meyve vermesini engelleyen kötü güçlerin yerleştiğine inanmaktan kaynaklandığını sandığımız ilginç bir uygulama, birkaç yıl üst üste meyve vermeyen ya da çiçeğini döken ağacın kesilmekle tehdit edilerek korkutulmasıdır.

Ünal Şöhret Dirlik tarafından aktarılan bilgilere göre, Fethiye’de birkaç yıl üst üste meyve vermeyen ağaçlar, sahipleri tarafından kesilme tehdidiyle korkutulmaktadır: “*Ben bu ağacı keseceğim, iki yıldan beri meyve vermiyor*” diyen ağacın sahibi, eline nacağı ve tahrayı aldığı gibi “*keseceğim*” diyerek ağacın dibine varır. Orada bulunan bir komşusu veya oğlu “*Aman kesme, önümüzdeki yıl iyi meyve verir, vermezse kesersin*” der ve keseceği aleti elinden almak ister. Baba “*keseceğim*” der ve az kalınca bir dalı keser ya da gövdeye bir iki darbe vurur. Bu darbe gövdeyi az buçuk yaralayacak kadar olur. “*Hadi öfkeni aldın, bu yıl vermezse kesersin*” diyerek aleti elinden alırlar. Ağaç bir dalından veya gövdesinden yara alır o kadar. O yıl yaralanan ağaçta meyve çok olur, bu işe ağacı korkutmak denir. ” (Ergun 2002: 435)

Meyve vermeyen ağacın korkutulmasına ait bir başka örneği Karabük’e bağlı Bulak köyünden vermek mümkündür. Zikredilen bölgedeki uygulama, Uğurol Barlas tarafından şu şekilde aktarılmıştır: “*Meyve vermeyen ağacın meyve vermesi için keskin balta ile ağacın iki kenarına çizik çizilir. Bu sırada tesadüfen oradan geçiyormuş gibi yapan bir yaşlı adama “Bu ağaç meyve vermiyor keselim mi?” diye sorarlar, adam “bırak kesme bu yıl da meyve vermezse kesersin” diye cevap verir.*” (Barlas 1986: 29).

Barlas’ın bahsettiği ağacın meyve vermesine yönelik uygulamalardan birisi de meyve vermeyen ağaca yeni nişanlı bir kızın “aşkla” sarılmasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, meyve vermeyen ağacın meyve vereceğine inanılmıştır (Barlas 1986: 29).

Korkutma ve genç kıza kucaklatma yöntemiyle ağacın meyvesini bollaştırma pratiğine, Ahıska Türkleri arasında da rastlanmıştır (Abbasoğlu 1991: 10).

Meyve vermeyen ağaca yönelik bir başka uygulama da hamile bir kadının meyve vermeyen bir ağaca taş bağlamasıdır (Gelmez 1986: 37’den Ergun 2002: 442). Bu işlem gerçekteştirildiğinde ağacın meyve vermeye başlayacağına inanılmıştır. Bu uygulamayla “meyve” vermek üzere olan bir hamile kadının öykünülen özelliğinin ağaca geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulama, kısır kadınlara, daha önce hiç çocuğu ölmemiş ve yeni doğum yapmış kadınların avucundan su içirilmesi biçimindeki uygulamadan farklıdır. Her ikisinde de “kısırlık” ya da “tutukluk” ortadan kaldırılmaya, doğum gerçekteştirilmeye çalışılmaktadır.

Meyve ağaçlarının verimli olması için başvurulan uygulamalardan birisi de ağacın dibine köpek ölüsünün gömülmesidir. Uygulamayı gerçekteştirenler, böyle yapıldığı takdirde, ağaçların daha çok meyve vereceğine inanmışlardır (Atılđan 1981: 10’dan Ergun 2002: 760).

Ağacın bol meyveli olup olmamasıyla ilgili inançlar arasında çeşitli kaçınmalar da söz konusudur. Yapılmaması gereken davranışların yapılması ya da yapılmadan önce çeşitli önlemler alınmaması halinde, meyve veren ağacın artık meyve vermeyeceğine, kuruyacağına inanılmıştır.

Kastamonu ve çevresinden derlenen bir inanca göre, adet gören bir kadın bir meyve ağacına çıkacak olursa, kadının sırtına üç “İhlâs” okunmuş taş konulur (Ergun 2002: 774). Bu işlemin yapılmasının nedeni de meyve ağacının kurumasını engellemeye çalışmaktır. Ayrıca, bu uygulama, yurdumuzdaki adet gören kadına yönelik olumuz yaklaşımı da ortaya koyması bakımından önemlidir.

alan çok önemli bir çalışmasında yer almaktadır. Gökbel, bu uygulamayı şu şekilde aktarmaktadır: "Mesela, hep kız olup da oğlan olmasını isteyen bir kadın gider, armut ve erik ağacını taşıyarak: "Ben ağacı taşıladım, kızı bıraktım oğlana başladım" diye söyler. Sonra da ağaçlardan yere düşen armut ve erikleri toplayarak eve götürür ve kocasıyla beraber yerler. Daha sonraki olacak çocukları erkek olur." (Gökbel 1998: 92).

Erik: İnsanda hoş ehvali-ruhiyye yaradır, ömrü uzadır, iştahını artırır. Eriyi ackarına yemek meslehet deyil. Bu, bedende kızdırma-ısıtme yaradır. Erik ve erik mürebbesi insan organizmi için müalicevi ehemmiyyetlidir. Bunun şiresi, mürebbesi kan tezyikini tenzimleyir, mede-bağırsak ağrılarını azaldır. Ağızda kurumanın karşısını alır, tüpürcek vezilerini tenzimleyir, susuzluğu aradan kaldırır, soyukdeymeye, sine ağrısına, öd kisesi ağrılarına yahşı tesir gösterir (Hekimov-Hekimova 2002: 73).

Şaftalı: Veteni Azerbaycan ve İrandır. Onun en yahşı sortu "hulu" adlanır. Gabığında faydalı maddeler olduğu için şaftalını gabıglı yemek meslehetdir. Hulunun gabığı tez soyulur, çeyirdeyi asanlıqla ayrılır. Me'de için çoh münasibdir, tez hezm olur, me'de ve bağırsaglardan tez geçir. Hulu susuzluğu yatırmagda çoh heyirlidir, tebieten serinlik getiren meyve kimi tanınır, ağzın pis gohusunu aparır, iştaha ve cinsi heves oyadır. Öd hesteliyine tutulanlar hulunun şiresini çıkarır, serin yerde bir geder sahlayır, sonra ona şeker gatarag açgarına içirler.

Çiçeyi ve yarpağı yumşaldıcı hasseye malikdir. Çiçeyini demleyerek şerbete gatıb uşaglara verirler. Çeyirdeyinin içinı yarıyanmış halda toz şeklinde yara üzerine sepirlermiş. Hetta uşaglari sünnet ederken bundan istifada etmişler (Göyüşov 1994: 77).

4) Nazar, Büyü (Sihir), Uğur-Uğursuzluk ve Kötü Ruhlarla İlgili İnanış ve Uygulamalarda Meyve

İnsan, hayvan ve bitkilerin Tanrı'nın verdiği kut vasıtasıyla hayatta kaldığına, talih sahibi olduğuna inanan Türkler arasında nazar, doğrudan doğruya Tanrı'nın koruyucu şemsiyesinin kalkmasına ve canlıların kötülük getirebilecek olumsuz varlıklara karşı savunmasız kalmasına bağlanmıştir. Yani, "Tanrı kutu"nun ortadan kalkmasıyla cesitli hastalıkların, felaketlerin uğursuzlukların meydana

alarak boş bir arsa ya da toprağa atar. Böylece, büyüünün etkisi o kişiden zeytinlerle beraber gitmiş olur (Erdir 1997: 46).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, ağacın “kut”, “uğur”, “bereket” anlayışında önemli bir yeri vardır. Kimi ağaçlar kut, bereket, uğur kaynağı olarak görülürken, başta incir ve ceviz olmak üzere çeşitli ağaçlarla olan ilişkilerde tedirgin olunmuş, bu ağaçlara yönelik çeşitli kaçınmalar, tabular geliştirilmiştir. Aşağıda, incir, ceviz, iğde, nar, zakkum gibi ağaçlara bağlı kaçınmalara yer verilmiştir.

(Muğla-Fethiye)-İncir ve ceviz ağaçlarının altında devamlı yatılmaz. Eğer yatılırsa inme ineceğine, ölünceye kadar sakat kalacağına inanılır. Sık yapraklı ve koyu gölgeli olan bu iki ağacın gölgesinde uyutmaz yaşlılar (Ergun 2002: 434).

(Manisa-Akhisar)-İncir ağacından düşen iflah olmaz. Bu ağaç uğursuz sayılıyor, tekin olmadığı söyleniyor. Zakkum çiçeği, iyi sayılmaz, zakkum eve sokulmaz (Ergun 2002: 437).

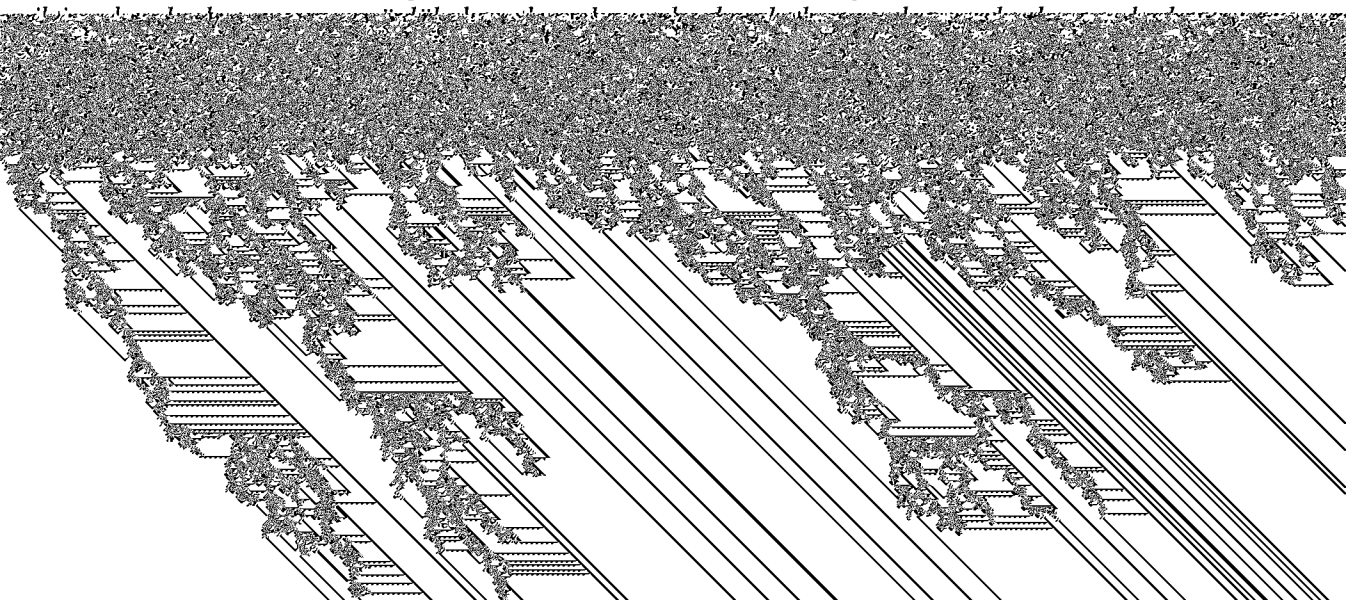
(Düzce)-Zakkum ağacının evlerde yetiştirilmesi uğursuzluktur. Yanında çıra ağacından küçük bir parça bulunduran kimseye nazar değmez (Ergun 2002: 460).

(Mersin-Anamur)-İncir ağacının altına kirli su dökülmez. Sobada incir odunu yakılmaz. Zakkum çiçeğini koklayanın cehenneme gideceğine inanılır (Gelmez 1986: 37).

(Eskişehir)-İğde ağacının dibinde oturulmaz. Çünkü o iyelidir. (Cinli, perilidir, tekin değildir.) Bu ağaç dibinde uzun süre oturulursa çarpılacağına inanılır. Meyve ağacının altında ikindiyle akşam arasında oturulmaz. Şeytanların cinlerin hışmına uğranılacağı inancı vardır (Ergun 2002: 761).

(Balıkesir)-İncir ağacı altında yatmak iyi değildir. Şeytan çarpar. Nar tanelerini yere dökmek günahdır. Çünkü nar cennet meyvesidir (Ünsal 1982: 20).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, en çekinilen meyveli ağaçların başında incir gelmektedir. “Ocağında incir ağacı bitsin” sözünden de anlaşılacağı üzere incir, yıkılmış, virane, terk edilmiş ocakları akla getirmektedir. Bu nedenle de evlerden uzak yerlere dikile gelmiştir. Fakat, meyveleri yenmeyen, görünüşü incire benzeyen ve “erkek incir” adı verilen “iğlek”in, narla birlikte Aydın bölgesinde kut ve bereket getirici bir ağaç olduğuna inanıldığını görmekteyiz. Pervin Ergun’un “iğlek” (erkek incir) ve nar hakkında verdiği bilgileri olduğu gibi aktarmayı yararlı görüyoruz: “Nar ve iğlek (incirin erkeği) ağaçları da seyrek olarak evlerin önüne dikilen ağaçlardandır. Nar, Aydın bölgesinde, cennet meyvesi olması ve dikenleri dolayısıyla Şeytanı evin etrafına, ağılana sokmaması nedenleriyle tercih edilmektedir. Bazı geceler nar ağacının üzerine nur indiğine, “ak sakallı”, “nur yüzlü” “dede”nin evin sahiplerine yardımcı olup onları müşkülâtlarından kurtardığına, eve ait her şeyi ve bütün aile bireylerini koruduğuna inanılmaktadır. Ev halkından hiç kimse, bu ışıktan ve “ak sakallı”

5) Rüya Yorumlarında Meyve

Görülen rüyaların insanların geleceği hakkında olumlu ve olumsuz çok önemli ip uçları içerdiğine, onların sembolik bir dilinin olduğuna dair inanc, hem çok eskidir, hem de bütün insanln

Rüya yorumuna Azerbaycan sahasında “rüya yozma” adı verilmektedir. Aşağıda, Azerbaycan Türkleri arasından derlenmiş rüyada meyve ağaçları ve onların meyvelerini görmeyle ilgili çeşitli yorumlara yer verilmiştir:

“Ağaç: Yuhuda ağaç görmek heyire yorulur. Ağaç meyvesizdirse, ümitsizlik gözlenilir. Meyve ağacı görmek ümidlerin doğrulacağını gösterir. Çoh yarpağı ağac sağlamlığına işaredir. Yuhuda ağacdan yihılmag nese bir itiyiniz olacağını bildirir.

Badam Ağacı: Eger gız yuhuda badam ağacı görübse, onu beyenecekler. Eger meyvesi yetişmiş badam ağacı görübse, serveti artacaq.

Bağ: Bağda üzüm dermek neşe ve sevin, bağdan üzüm oğurlamak gözlenilmez yahşılıg, bağda başgasına üzüm vermek müjde demektir.

Zeggum: Zeggum görmek bed heber, gem bildirir.

Zeytun: Zeytun ve zeytun ağacını yuhuda gören müradına yetişer.

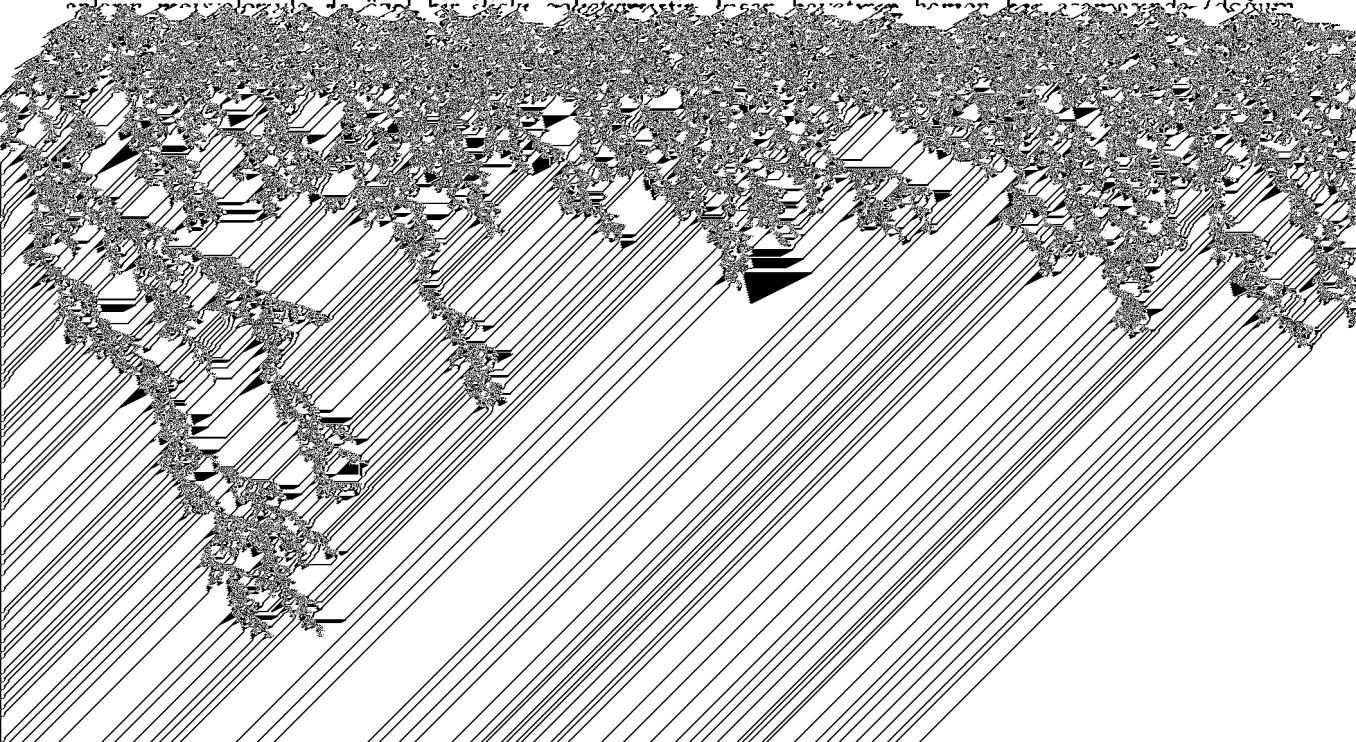
İyde: Hayatda uğursuzluğa düçar olmag kimi yozulur.

Nar: Nar var-dölet kimi yozulur, bir de sirr me'nası var.

Nar Ağacı: Halal mal remzidir (Veliyev 1988: 110, 112, 116, 120).

Sonuç

Yukarıda, meyvelerin Türk inanç ve düşünüş sistemlerindeki yeri, daha çok meyve ağaçları ve onların meyveleri bağlamında gösterilmeye çalışılmıştır. Verilen örneklerle yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, Türk inanış ve düşünüş sistemlerinde genellikle doğmamış-doğurmamış, ebedi Tanrı'nın sıfatlarını temsil eden meyvesiz ve her daim yeşil kalan ağaçlar kutlu ağaçlar olarak kabul edilmekle birlikte meyveli ağaçlarla onların meyvelerinin de inanç ve düşünce dünyamızın biçimlenmesinde önemli bir yeri olagelmıştır. Kimi meyve ağaçlarıyla meyvelerin (elma, nar, igde, vd.), kut, bereket, uğur getirdiğine inanılırken kimilerinin (incir vd.) de uğursuzluk, kutsuzluk getirdiğine inanılmıştır. İnsanoğlu, çevresindeki diğer canlı ve cansız varlıklarda olduğu gibi, meyve ağaçlarıyla onların meyvelerinde de özel bir ilişki kurmuştur. İnanç hayatının her bir aşamasında (doğum

- ☐ GÖKBEL, Ahmet, (1998), **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ☐ GÖKYAY, Orhan Şaik, (1992), *Tabirnameler, IV. Milletlerarası Türk Halk kültürü Kongresi Bildirileri 4. c. Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel müdürlüğü Yayınları, s. 105-131.
- ☐ GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, (1996), *Alanya Halk İnançlarında "Ağaç" Motifi, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri 1992-1993-1994-1995*, Alanya: Alsav, s. 123-125.
- ☐ GÖYÜŞOV, Nesib, (1994), **Halg Tebabeti Hezinesinden**, Bakı: "Azerbaycan Ensiklopediyası" Neşriyyat-Poligrafiya Birliyi.
- ☐ GÜNAY, Umay, (1975), **Elazığ Masalları (İnceleme)**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- ☐ HEKİMOV, Mürsel-Mübar Hekimova, (2002), **Yuxu Yozumları, Türkeçareler, İnam ve Etiqadlar**, Bakı: Maarif Neşriyyatı.
- ☐ İNAN, Abdülkadir, (1986), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 3. b. , Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ☐ İSLAMOĞLU, Mehmet, (1995), *Kahraman Türk Jelları Xatırları ve Ruhlara İhtibar Etkilerinde İnanç Yolu Uluqlarında*